

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
BABEȘ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITÁT
BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITY
TRADITIO ET EXCELLENTIA

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Facultatea de Litere

Școala Doctorală de Studii lingvistice și Literare

STUDIILE LITERARE ÎN LITIGIU.

LITERATURA DE DUPĂ „MOARTEA LITERATURII”

Rezumat

Doctorand,

Andreea Mirela Coroian (căs. Goldiș)

Conducător științific,

Prof. univ. dr. Corin Braga

Cluj-Napoca, 2021

Cuvinte-cheie:

moartea literaturii, studii literare, cultura franceză, post-literatură, criză culturală.

Rezumat:

Lucrarea pornește de la constatarea unei proliferări a discursurilor cu privire la moartea/criza literarului în spațiul francez al ultimelor două decenii, observând în același timp o tendință clară și deja cristalizată de dublă redefinire – atât a studiilor literare, cât și a literaturii propriu-zise ca urmare a acestor dezbateri. Astfel, această realitate organizează, după cum reiese și din titlu, două componente ale tezei de doctorat: studiile literare aflate în litigiu și producția unui tip de literatură care se hrănește din sentimentul că este o „post-literatură”.

Asumând faptul că aceste problematici sunt recurente în istoria literaturii și alegând spațiul francez, lucrarea a fixat ca bornă începutul mileniului și a urmărit evoluția ideii de moarte a literaturii din 2000 până în prezent. Mai apoi, a căutat nuanțele contextuale care au dat specificul acestui discurs extins mai ales după 2007, până la a ocupa în întregime scena literară și chiar publică. Astfel, capitolul prim s-a organizat în jurul întrebării retorice „De câte ori «a murit» literatura?”. O axă a declarațiilor de adio după 2000 nu poate să ignore o sumă de contexte care au determinat aceste discursuri/declarații. Pe de o parte, începutul mileniului a favorizat chestionări de ordin filosofic privind caracteristicile contemporaneității, urmărite aici în linia teoriilor lui Lionel Ruffel sau Luc Lang. Pe de altă parte, explozia de texte din 2007-2011 (Yves Citton, Jacques Rancière, J.M. Schaeffer, Vincent Jouve ș.a.) privind funcția literaturii poate fi citită în cheia unui răspuns la un atac extern, de campanie electorală, provocat de momentul când candidatul la prezidențiale Nicolas Sarkozy a chestionat public utilitatea finanțării studiilor literare clasice. Apoi, moartea literaturii este recurentă în discursuri și în ultimul deceniu: dacă nu ca gen literar în sine (Olivier Cadiot, Richard Millet, de exemplu), măcar ca atitudine de reșezare pe alți piloni a producției literarului (la Alexandre Gefen, Johan Faerber, Jean Bessière ș.a.). Tocmai de aceea, discursul crizei trebuie privit pe de o parte ca discurs interesat și pe de altă parte ca discurs de legitimare și/sau reinventare a domeniului.

Investigând contexte, posibilele motivații pentru a proclama moartea literaturii sunt diverse: de la o bătălie canonică pentru acreditarea unui nou gen (autoficțiunea) la William Marx în 2005 sau critica „terorismului metodologic” la Tzvetan Todorov în 2007, până la pierderea statutului social al teoriei semnalată de Antoine Compagnon în 2006. Pozițiile celor trei figuri de

autoritate sunt tratate pe larg în primul capitol și pentru că s-a considerat că tocmai prin intervențiile lor publice discursul a luat amploare și a ajuns inclusiv subiect de campanie electorală. O particularitate notabilă a acestui moment a fost, așadar, depășirea granițelor domeniului literar, care a devenit prilej de dezbateră validă în spațiul public. De altfel, atunci când Compagnon propune drept remediu pentru criza actuală o turnură etică, intenționalitatea lui este de a reda literaturii utilitatea publică; la rândul lui, Todorov își concentrează întreg demersul asupra reconsiderării predării literaturii în școală. Acești „declinologi”, cum au fost numiți ironic de Alexandre Gefen, au adus la suprafață un tip de discurs existent în forme latente în spațiul cultural francez prin voci puternic contestatoare ale noilor direcții literare, precum cele ale lui Richard Millet (care în 2005 proclamase deja ideea de ultim scriitor), Dominique Mainqueneau (care plasează sfârșitul literaturii în 2006, prin divorțul total de modernism), Jean-Philippe Domecq, Jean Bessière, Frédéric Badré și alții.

Capitolul al doilea este proiectat cu scopul de a urmări posibile motivații exterioare pentru o criză a domeniului. Teoriile asupra mutațiilor mai largi ale epistemologiei actuale demonstrează că ceea ce li se întâmplă studiilor literare este specific unei etape de reșezări de început de mileniu și de reorganizări ale domeniilor cunoașterii. O trecere de la *two cultures model* la *three cultures model*, teoretizată și descris[de Jerome Kagan, arată că la începutul noului mileniu inclusiv structura cunoașterii are la bază trăsături definitorii ale comunităților de specialiști – care își împrumută unii altora atitudini față de cunoaștere. Se avansează ideea că specificul posibil al acestei crize este acela al diversității atacurilor externe asupra literaturii și studiilor literare. Acest „sfârșit” proclamat adeseori pe tonuri ridicate este direct legat de contextul exterior, potrivit literaturii înalte: mediul cultural nu mai situează cartea în centru, autoritatea creatoare este în declin și, nu în ultimul rând, configurația învățământului universitar în domeniul filologiei se află într-o criză perpetuă.

Cu toate acestea, lucrarea constată că pe cât de diverse sunt atacurile și proclamările „morții” literarului, pe atât de inedite sunt și încercările de revitalizare a domeniului. De aceea, capitolul al treilea investighează direcțiile de redefinire a studiilor literare fie prin apropierea de științele reale, fie de cele sociale. Disciplinele literare se legitimaseră în mod istoric prin diferențiere și delimitare, iar specificul acestei noi etape pare a fi tendința de înglobare a instrumentarului altor discipline. Pe de o parte, studiile literare își caută metodologii în interiorul științelor tari prin ramuri de studiu precum „distant reading” sau studii cantitative. Pe de altă parte,

intersecțiilor de tradiție cu științele sociale li se asociază nevoia de legitimare a acestora în spațiul public, ca bun public. Urmărind constelații disciplinare precum Digital Humanities, literatură și cognitivism, literatură și drept, teza chestionează teoriile și practicile de interdisciplinaritate și transdisciplinaritate prezente în studiile literare.

Nu în ultimul rând, influențată de toate schimbările globale specifice noului mileniu, dar și în urma acestor reșezări disciplinare, literatura contemporană franceză își configurează o nouă estetică. Capitolul patru al lucrării decupează o direcție importantă a prozei contemporane franceze prin inventarierea și analiza etichetelor aplicate noii literaturi, avansând în același timp propunerea conceptuală de „proză-editorial”. Liniile de forță ale acesteia pot fi definite prin accentul pe tranzitivitate, printr-o formă de militantism implicit și printr-o atitudine critică asupra realului. Având în vedere pe de-o parte împrumutul unor instrumente din cadrul științelor sociale, un tip special de angajament în transcrierea realului și, nu în ultimul rând, rezonanțele mediatice sporite, proza-editorial răspunde noilor exigențe ale peisajului literar post-criză.

Cuprins:

Argument	5
Capitolul I. De câte ori „a murit” literatura?Axa declarațiilor de adio. Discursul crizei ca discurs de legitimare și/sau reinventare	10
1.1. „Friends with Death Benefits”?	10
1.2. Storytelling la capătul defunctei	15
1.3. Povestea intimă a morții unei idei de literatură	19
1.4. De la amvon, cu ecou sporit	22
1.5. „La littérature au singulier”, les intérêts au pluriel	28
1.6. La mort – affaire française, „affaire Millet”	33
1.7. Cine are, deci, drept de cuvânt?	34
1.8. Dans tautologic pe mormântul ideii de literatură	37
1.9. „Versiunile unui mormânt”	39
1.10. Epicentru americano-francez	42
Capitolul II. Studiile literare „în litigiu”. Criza post-2000, o criză sistemică? Rupturi și congruențe.	53
2.1. Criza literaturii, criza studiilor literare sau a lecturii?	53
2.2. Criza cunoașterii și a intelectualului	57
2.2.1. Contemporanul ca instrument hermeneutic	58
2.2.2. Sentimentul istoriei, studiile umaniste și democrația	61
2.2.3. Cunoașterea în epoca societății informaționale și a capitalismului cognitiv	63
2.2.4. Statutul intelectualului în societatea contemporană	71
2.3. Criza conceptului de estetic	74
2.4. Criza identitară pe piața concurențial-democratică a artei și non-artei	82
2.5. Criza de legitimitate și de stimă de sine	89
2.6. O criză sistemică. De la <i>Two Cultures Model</i> la <i>Three Cultures Model</i>	97

Capitolul III. Studiile literare și tehnica cameleonului. De la legitimarea prin diferențiere și delimitare la legitimarea prin înglobare	104
3.1. Falii disciplinare și interdisciplinaritate	106
3.2. Studiile literare și științele tari	114
3.2.1. Pasul 1. Legitimarea prin zonele „tari” ale disciplinelor sociale	114
3.2.2. Pasul 2. Legitimarea prin științele exacte. Digital Humanities	121
3.3. Studiile literare și științele sociale	134
3.3.1. Studiile literare și politicile publice	141
3.3.2. Studiile literare ca bun public	145
3.3.3. Studiile literare și sănătatea	152
3.3.4. Studiile literare și valoarea lor formativă	158
3.3.4.1. De la o poetică la o politică a valorilor	159
3.3.4.2. De la valoarea axiologică a textului la valoarea formativă directă	167
3.3.4.3. Provocările lecturii axiologice în educație	169
Studiu de caz. O lectură din prisma noilor direcții. Triada succes de critică, succes de piață științifică și succes de public	175
Capitolul IV. O moarte, mai multe reîncarnări. Literatura contemporană la plural	186
4.1. Literaturile prezentului	195
4.1.1. „Post” vs. „ré”. Concurența prefixoidelor	198
4.1.2. Literatura la negativ: „ni-ni” și „sans”	204
4.2. Paliere de redefinire și posibile instrumente critice ale literaturii contemporane	210
4.2.1. Redefinire în termeni de frontieră	211
4.2.1.1. Discurs literar, discurs jurnalistic – concurența asupra evenimentului	214

4.2.1.2. Literatură și document – eveniment și narațiune documentară	215
4.2.1.3. Literatura contextuală	218
4.2.1.4. De la fapt, la literatura factuală și la reprezentările împărtășite	220
4.2.1.5. Factografia	222
4.2.1.6. De la frontiere la limite ale ficțiunii	226
4.2.2. Sub semnul problematizării. Posibile instrumentele critice de lectură a romanului contemporan	229
4.3. Proza-editorial. Ficționalizarea experienței ca formă de angajare	235
4.3.1. Subiectul: actualitate și actualizare în dezbateri publice	245
4.3.2. De la teză, la ipoteze	250
4.3.3. De la angajarea pentru o cauză la angajarea pentru celălalt	256
4.3.4. Autor, narator – postură publică	261
4.3.5. Publicitate și marketing	267
Concluzie	271